

 [instagram.com/harmonija_knjige](https://www.instagram.com/harmonija_knjige)
 [facebook.com/harmonija_knjige](https://www.facebook.com/harmonija_knjige)
www.harmonijaknjige.rs

NASLOV ORIGINALA:

Adam Phillips

On Wanting to Change

Copyright © Adam Philips, 2021

First published in the UK in 2015 by Hamish Hamilton,
an imprint of Penguin Books.

Za izdanje na srpskom jeziku © Publik praktikum 2022

ZA IZDAVAČA:

Marko Sabovljević

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK:

Marina Sabovljević

PREVOD:

Jovana Živanović

LEKTURA I KOREKTURA:

Borka Slepčević

DIZAJN KORICE:

Tatjana Jović

ŠTAMPA:

Alpha print, Zemun

TIRAŽ:

1000

IZDAVAČ:

Publik praktikum, imprint Harmonija

Dobrovoljačka 10/I, Zemun

office@publikpraktikum.rs

011/4202 544; 011/4202 545

GODINA IZDANJA:

2022

Sva prava su zadržana. Nijedan deo ove knjige ne sme se kopirati ni prenositi u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući fotokopiranje, snimanje ili bilo koji sistem za skladištenje i pretraživanje informacija, bez pismenog odobrenja izdavača.

O ŽELJI ZA PROMENOM

ADAM FILIPS

HARMONIIJA

Konverzionna histerija

I

Kod ljudi me više zapanjuju neverovatna tvrdoglavost i snažni koreni njihovih različitih kultura nego lakoća s kojim ih možete promeniti i učiniti srećnim ili dobrim osobama.

Vilijam Empson, recenzija dela *Drugo doba* V. H. Odena
u *Lajf end leters tudeju*, avgust 1940.

Dana 2. oktobra 2012. godine *Gardijan* je objavio da je „najveće britansko profesionalno telo za psihoterapeute” – Britansko udruženje za savetovanje i psihoterapiju* (BACP), koje broji skoro 30.000 članova – „naložilo članovima da se pokušaj ‘preobraćanja’ homoseksualaca u heteroseksualce smatra neetičkim, čime je formalizovana promena koju su grupe za borbu za ljudska prava dugo zahtevale”.

Očigledno, ako je to nešto što su borci za ljudska prava dugo zahtevali, to je već neko vreme problem. Bilo je terapeuta koji su smatrali da homoseksualci mogu biti i da treba da budu preobraćeni u heteroseksualce, što pokazuje da je bilo dosta ljudi koji su verovali da je heteroseksualnost nešto u šta ljudi treba da budu preobraćeni.

BACP je, kako izveštava *Gardijan*, poslao dopis svojim članovima da ih informiše o novim smernicama – u zvaničnom

* British Association for Counselling and Psychotherapy. (Prim. prev.)

pismu je pisalo da se BACP „protivi bilo kakvom psihološkom tretmanu koji obuhvata ‘reparativnu’ ili ‘konverzionu’ terapiju, što počiva na pretpostavci da je homoseksualnost mentalni poremećaj, odnosno na premisi da bi klijent/pacijent trebalo da menja svoju seksualnu orijentaciju”. U pismu je pisalo i da je stanovište Svetske zdravstvene organizacije da, kako navodi *Gardijan*, „takve terapije mogu ozbiljno ugroziti pacijentovo mentalno i fizičko zdravlje”. Još jednom, moramo pretpostaviti da to što su se uključile najviše moguće institucije – Svetska zdravstvena organizacija – ukazuje na dugotrajan gorući problem s „konverzionim” terapijama, da je postojao dovoljan broj psihoterapeuta koji su homoseksualnost i dalje videli kao mentalni poremećaj, kao i da ljudi s mentalnim poremećajima mogu biti preobraćeni.

Treba obratiti pažnju i na to da kombinovanje „reparativne” i „konverzije” terapije podrazumeva da nešto radikalno nije u redu, da nešto treba da se popravi, da postoji skretanje s puta, i da neko zna koji je put pravi, da se „reparacija” i „prvobitni greh” prepliću, a konverzija im je tradicionalni pratilac.

U religioznom kontekstu, konverzija se obično odnosi na popravljavanje nečega, iako se, kao što ćemo videti, ta reč odnosi na mnogobrojne vidove promena, uvek radikalne, ali ne i reparativne. Reč je izuzetno prilagodljiva konceptu, i može se koristiti (i konvertovati) u najrazličitijim kontekstima – ekonomskom, naučnom, psihološkom. Zgrade, valute, energije – sve se može konvertovati. I kao što ćemo videti, za Frojda, u praskozorje psihoanalize, konverzija i seksualnost su bile neminovno povezane. Dakle, u ovom poglavlju se bavimo onim o čemu pričamo kada govorimo o konverziji, i zbog čega imamo takav stav o njoj. Ili, da se

drugačije izrazim, ovo poglavlje se pita kako možemo znati kada se menjamo, da li promena podrazumeva preobraćanje (konvertovanje) i šta sve obuhvata način na koji se menjamo i bivamo promenjeni. Koja je promena neminovna, a koja je uopšte moguća u životu? Mi smo jedine životinje koje žude za radikalnim promenama. I tradicionalno smo krajnje ambivalentni kad su u pitanju objekti naših želja.

Stoga se moramo zapitati šta bi takozvana seksualna orijentacija trebalo da predstavlja, ili kakva bi trebalo da bude, ako je konverzija izabrani vid terapije. I naravno – što je takođe tema ove knjige – kako mi vidimo, kako zamišljamo konverzioni proces u kome se osoba transformiše iz jednog oblika života u drugi, potpuno drugačiji. Kako naša uvrežena uverenja mogu biti zamenjena nekim drugim, ubedljivijim, prihvatljivijim, prijemčivijim – teško je pronaći pravu reč – uz prećutno podrazumevanje da se ljudi uvek menjaju u poželjnijem smeru. Ljudi se preobraćaju iz onoga i u ono što je njima najvažnije – ovde je reč o seksualnosti, nekada su to bila religijska uverenja, sada je sve to izmešano i zamagljeno. Zaista, ideja konverzije povlači neka fundamentalna pitanja o tome šta promena nečega u nešto, ili nekoga u nekoga zapravo donosi, uključujući samim tim i osnovnu pretpostavku da osoba mora biti nešto – nešto prepoznatljivo, određeno, što se može identifikovati – da bi mogla na ovaj način da se promeni.

Zbog toga je konverzija uvek ozbiljna, nikada površna ili prividna. Pominju se serijski monogamisti, serijske ubice, ali ne i serijski preobraćenici. Pa ipak, konverzija, koja je nedavno proglašena jednom od najsankcionisanih vidova lične transformacije, postala je najsumnjivija, i primorani smo da razmišljamo koje vrste lične promene mi možemo ceniti i zašto, koje su vrste promene poželjne, i koji bi

mogao biti naš kriterijum za vidove lične transformacije koju bismo podržali i pozdravili (odnosno, šta smo skloni da dopustimo ljudima da rade jedni drugima).

Ukratko, kakve uticajemo želimo da ljudi imaju jedni na druge. Od Hitlerove Nemačke i Staljinove Rusije do maoističkih kampova za obuku i radikalnog islama, u modernom dobu smo imali jezive primere želje i volje za preobraćanjem čitavih nacija radi stvaranja novih muškaraca i žena. Ovi primeri ostavljaju prilično nedvosmisleni sumnju ne samo u mogućnosti radikalne promene već i u želju za njom. Da li su oni koji žele da se promene u nekom smislu, po definiciji, falični ili čak bolesni? Šta dobijamo time što ih nazivamo bolesnim ili uskraćenim? I za šta su oni to uskraćeni što im konverzija može pružiti? Za kakvu su vrstu frustracije konverzionika iskustva lek? S druge strane, preobraćanje u radikalni islam, na primer, ima samo negativan prizvuk – osim, naravno, za same radikalne islamiste – ali ovde je istovremeno uznemirujući i religijski i konverzioni aspekt. Da li bismo se osećali bolje kada bi ti mladi džihadisti postepeno bili preobraćani tokom trogodišnjih studija na oksfordskoj katedri za arapske studije? Zbog čega bi postepena, evolutivna promena bila poželjnija od otkrovenja ili revolucije?

Očigledno mnogo toga zavisi od načina na koji se ljudi menjaju i bivaju promenjeni, kao i od vidova transformacije koju određene kulture promovišu. Na primer, kakav odnos student može imati prema književnosti koju izučava, i koja će vrsta tog njegovog odnosa prema materiji uznemiriti njegove profesore i kolege? Ili, na koji način vi možete biti preobraćeni zahvaljujući polifoniji glasova i tekstova koji se istovremeno opiru interpretaciji i pozivaju da ih tumačimo a koje mi nazivamo literaturom? Dakle, možemo se zapitati,

recimo, na univerzitetskom odseku za književnost, ako ne želimo da se studenti menjaju usled uticaja književnosti, kakav god on mogao biti, kakvo onda iskustvo mi želimo da oni dožive pri izučavanju književnih dela? Ako student književnosti zaključi da želi da bude akademik ili pisac, u kom je smislu on preobraćen, a u kom se smislu nešto drugo dogodilo? I kako možemo opisati to nešto drugo? Kako se zove kad nisi preobraćen u nešto, ali osećaš da želiš da to nešto postane tvoj poziv?

Na kraju krajeva, studiranje književnosti za neke ljude jeste zamena za religijska uverenja (kao i neke sekularnije terapije), a dve stvari na koje su religije posebno osetljive su iskušenje i mogućnost preobraćanja. Ovo su pitanja koja razmišljanje o konverzionim iskustvima može izazvati.

Liberali, uopšteno govoreći, ispred konverzije stavljaju obrazovanje – često aludirajući da je jedno protivotrov za drugo – i stoga oni/mi konverzaciju pretpostavljaju učenju napamet, višestruke uglove gledanja – isključivim objašnjenjima, pristojnost – konformizmu, a ponekad i opisivanje – objašnjavanju. Mislim da je u svim liberalnim društvima na izvestan način integrisano shvatanje da su obrazovanje i konverzija različiti, ako ne i potpuno suprotni pojmovi. U liberalnim kulturama ljudi se ne obrazuju u skladu sa svojom konverzijom, uprkos neizbežnom paradoksu da su oni zapravo preobraćeni liberalisti.

Džon Stjuart Mil u delu *O slobodi* predstavlja klasičnu liberalnu poziciju:

„Da čovečanstvo nije nepogrešivo; da su njegove istine, najvećim svojim delom, tek poluistine; da jedinstvo mišljenja, osim ako je proizvod najsveobuhvatnijeg i najslobodnijeg poređenja oprečnih mišljenja, nije

poželjno, a različitost nije zlo već dobro, sve dok čovečanstvo ne bude u stanju da prepozna sve strane jedne istine – to su principi primenljivi ne samo na način čovekovog ponašanja već i na način njegovog razmišljanja. S obzirom na to da je čovečanstvo nesavršeno, bilo bi korisno da postoje različita mišljenja, različiti eksperimenti života, sloboda ispoljavanja različitih vidova karaktera, bez nanošenja štete drugima, jer upravo ti različiti načini života mogu se pokazati izuzetno praktičnim za svakoga ko se oseti podobnim da ih proba.”

Mislim da bi bilo ispravno reći da konverziju ne doživljavamo kao ono što je Mil nazvao eksperimentom života. I zaista oni koji teže da preobrate druge ne smatraju da preobraćaju druge u nekakve poluistine (preobraćanje uvek vodi ka nečemu što se smatra apsolutno ispravnim i istinitim). Dakle, ukratko rečeno, konverzija pretenduje da bude lek za skepticizam, suženje uma koje oslobađa um. Oslobađa ga, neko bi rekao, od izvesne kompleksnosti – komplikacija, raznolikosti, kontradiktornosti – koju Mil smatra osnovom dobrog, liberalnog života (primetno je da on promene i preobraćanje koristi veoma oskudno u knjizi *O slobodi*, i uvek u sekularnom kontekstu: na primer, „važno je dopustiti da postoji najslobodniji mogući izbor neuobičajenih stvari, kako bi se s vremenom pokazale koje su od njih pogodne da postanu uobičajene”; preobraćanje neuobičajenih stvari u uobičajene sugerise da se, kao što često i jeste slučaj, konverzija kreće u smeru trajnosti, održivosti, novog kontinuiteta).

Šta god da liberalni etos i liberalno obrazovanje nude, to nije konverziono iskustvo, a svakako nije ni konverziono

iskustvo liberalnih vrednosti. Može se reći da je to zato što se liberalizam ne shvata kao nešto u šta se neko preobraća. Međutim, ja bih rekao da ipak možemo reći da smo liberalizmom preobraćeni u svet koji ne veruje u konverzionu iskustva. Nesumnjivo, na mnogo načina liberalno umetničko obrazovanje teži da nas naoruža protiv konverzije kao objekta želje.

Liberali veruju da sloboda nastaje iz prepoznate ekscentričnosti, kompleksnosti i nijansi, kao što Mil kaže: „Različitim ljudima su potrebni različiti uslovi za duhovni razvoj, i ne mogu zdravo živeti i ostvariti se u jednoličnim moralnim okolnostima, kao što različite biljke ne mogu opstati u istoj klimi i fizičkim okolnostima.”

Mil nagoveštava da je svaki koncenzus nametnuti, prisilni koncenzus, nešto oduvek krajnje sumnjivo – da li se uopšte može reći da su istomišljenici – istomišljenici ako oni uopšte ne misle? On želi da u nama probudi sumnju u našu naizgled urođenu želju da imamo nešto zajedničko s drugima, i da je dogovor ništa drugo do preruseno zavereništvo, a zajednički interes jedan vid saučesništva.

Zaista, liberalizam koji on promoviše ohrabruje nas da se ne pitamo šta to mi imamo zajedničko s drugima, već šta želimo da imamo zajedničko s njima i zbog čega? I čemu nam uopšte služi to što imamo zajedničko, za šta ga koristimo?

Konverzija nas preobraća u novi svet koji delimo s drugima, s novim svrhama koje delimo s drugima. Konverzija je uvek konverzija u neku grupu. Šta je onda na kocki kada pričamo o konverziji i vrsti hysterije koja istovremeno može da leči i izaziva ono što bi ljudi trebalo da rade zajedno, kako bi ljudi trebalo da utiču na to, da li da utiču jedni na druge, i na šta to u njima bi trebalo uticati, na šta Mil misli kada u delu *O slobodi* govori o ljudima „manje sposobnim...

da se uklope bez bolnih susprezanja, u bilo koji od malo-brojnihi kalupa koje društvo pruža kako bi sačuvalo svoje članove od muke građenja sopstvenog karaktera". On želi da budemo oprezni, da obratimo pažnju na svoje iskušenje da se uklopimo u bilo koji od tih tesnih kalupa koje nam društvo nameće (s implikacijom da društvo uvek nameće veoma malo kalupa), a za sekularniju slobodu konverzionih iskustva bilo koje vrste bila bi samo još jedan od dostupnih kalupa. Ali preobraćeni, naravno, sebe ne doživljavaju kao stegnute ili silom ugurane u kalup, oni sebe vide kao oslobođene ili prosvetljene. Što nas dovodi do zaključka da konverzija uvek uključuje esencijalizam ove ili one vrste. Preobraćeni znaju, u nekakvom apsolutnom smislu, šta je to što vredi i kako se stvari vrednuju. Oni žive u novoj istini koja sve druge potencijalne istine poništava i naziva iskvarenim i obmanjujućim. Za preobraćene, nepreobraćeni su uvek loši i opasni po druge. Za heteroseksualne psihoterapeute koji praktikuju konverzionu terapiju, homoseksualnost je štetna u svakom smislu te reči.

I tako je Britansko udruženje za savetovanje i psihoterapiju u potpunosti bilo na strani Milovog liberalizma u iskazu njihovog upravnog odbora. „BACP smatra", piše u iskazu, „da će društveno obuhvatniji i tolerantniji stav prema ljudima koji se identifikuju u širem opsegu vidova seksualnosti imati pozitivan uticaj kako na te individualce, tako i na šire okruženje u kome oni žive. Ne postoji naučni, racionalni niti etički razlog da se ljudi koji se identifikuju u širem okviru vidova seksualnosti tretiraju drugačije od onih koji se identifikuju kao heteroseksualci." Poput Mila, BACP veruje da čitavo društvo, ne samo pojedinac, ima koristi od različitih seksualnosti, što se samo po sebi svodi

na praktikovanje predrasuda iako se promovirše kao „stav protiv predrasuda”.

Konverziona terapije ne odobravaju različitost. One su, kao što je novinar *Gardijana* Piter Volks napisao, „prvenstveno povezane s evangelističkim hrišćanskim grupacijama u SAD. Dugo se podrazumevalo da većina savetnika i psihoterapeuta u Britaniji smatra da su one većinom odbacene. Ali anketa iz 2009, u kojoj je učestvovalo 1.300 terapeuta, psihoanalitičara i psihoterapeuta, pokazala je da je više od 200 njih pokušalo da promeni seksualnu orijentaciju kod barem jednog pacijenta, a 55 je izjavilo da i dalje nudi takav vid terapije”.

Možda ne bi trebalo da budemo toliko iznenađeni što se čitav odnos prema konverziji – koja se u izvesnom smislu tradicionalno i opšteprihvaćeno, naročito u religijskom aspektu, povezuje s patnjom – počiva na naizgled liberalnim, sekularnim terapijama. Niti bi na seksualno opredeljenje trebalo gledati kao na religijsko iako mnogi danas svoju seksualnu orijentaciju doživljavaju kao religijski identitet.

Filip Hodson, portparol BACP-a, nakon što je čuo da je jedan od njihovih članova nudi usluge „konverziona terapije”, rekao je: „Za mene kao terapeuta nepojmljivo je da neko stručan i pouzdan može tako da se ponaša. Bio sam šokiran što jedan naš član koristi konverzionu terapiju, za koju sam mislio da i dalje postoji samo u najzaostalijim delovima Amerike.” Možemo se zapitati šta Hodsonov bes ovde zapravo pokušava da zaštiti, od čega to on želi da se lično i kao predstavnik BACP-a ogradi. Verovatno od „najzaostali-jih delova Amerike” i toga kako „stručnost” i „pouzdanost” mogu imati veze s profesionalnom praksom. Svakako ne od savremenih vidova terapije u sekularnim, liberalnim društvima – društvima koja se ponose onim što je Filip Rif

upečatljivo nazvao „terapeutskim trijumfom” – u kojima se na konverzionu iskustva gleda s dosta podozrivosti, u kojima je konverzija pozitivna priča o tome kako ljudi mogu i treba da se menjaju, odnosno da, kako je to Mil rekao, formiraju svoj karakter. „Uopšteno gledano”, napisao je Frojd 1920, nesumnjivo sa izvesnom ironijom, „posvećivanje konverziji potpuno formiranog homoseksualca u heteroseksualca nudi jednake šanse za uspeh kao i kada biste pokušali da učinite suprotno.”

Danas imamo drugačije priče o prihvatljivim vidovima promene, i o načinima na koje je dozvoljeno da ljudi utiču jedni na druge. To je razlika između ubeđivanja i prisiljavanja. I postali smo izrazito sumnjičavi prema načinima na koje ljudi podrivaju jedni druge – zavođenjem, manipulacijom, iskorišćavanjem – putem reči i zastrašivanja, kao da je naš jezik najopasnije oružje kojim raspolažemo.

Podozrivost prema psihoanalizi i drugim, njoj srodnim, razgovornim terapijama, svode se na strah od konverzije (ispiranja mozga) s navodno racionalnijim vidovima lečenja koji se nude kao alternative. U ovoj drami, racionalnost ili razne fantazije o empirizmu često se predstavljaju kao najbolja odbrana protiv konverzionih iskustava. Kao da se javno priznaje da nam je potrebna zaštita od onoga u nama što nas čini sklonima konverzijama. Kao da je konverzija zavođenje – što i jeste.

To što smo skloni tome da budemo preobraćeni smatra se problemom. Ali u čemu je tu zapravo problem? U našoj prijemčivosti, našoj želji za bliskošću i promenom: našoj želji, ukratko, da se pridružimo ljudima koji imaju nešto zajedničko, i da učinimo naše živote vrednijim življenja? Ili u suštinskom manijačkom nagonu da se povežemo sa istinom i na taj način dostignemo unutrašnju superiornost?

Očigledno je problem s konverzijom u tome što nas vodi do srži nečeg važnog: da ne znamo šta da radimo s činjenicom da ljudi mogu imati tako snažan uticaj jedni na druge, i da nas ti uticaju istovremeno i plaše i privlače. Prijemčivim ljudima, ljudima koje je isuviše lako impresionirati, preterano emotivnim osobama – pratiocima, obožavaocima, poklonicima, ljubiteljima – potrebna je pomoć zbog njihove povodljivosti.

U tome ima dosta prestrašene mizoginije i straha naše nekadašnje, zavisne ličnosti. Poput straha od ljubavi i straha od onoga što gubitak te ljubavi donosi. U psihoanalitičkoj priči – konverzija i psihoanaliza su oduvek bile donekle povezane – imamo ženu koja na samom početku života, a često i tokom celog života utiče na nas, menja nas, majku koja je, kako je to Kristofer Bolas formulisao, naš prvi i formativni „transformacioni subjekat”, žena koja svojom brigom može radikalno da promeni naše raspoloženje i da u ranom periodu života oblikuje naše želje za promenama putem benignih konverzionih iskustava. „Majka je iskustvo”, piše Bolas u *Senci subjekta*, „kao proces transformacije, i ta odlika iz najranijeg detinjstva ostaje u nama i kada kao odrasli stremimo ka nečemu... Sećanje na taj rani odnos manifestuje se u potrazi osobe za subjektom (osobom, mestom, događajem, ideologijom) koji obećava da će nas preobraziti.”

Trajna potraga za nečim što „obećava da će nas preobraziti” zapravo je podsećanje na naše najstarije, najapsolutnije stanje potrebe nesamostalne osobe. Cilj na koji se možemo osloniti može biti samo onaj koji budi u nama najdublju ambivalentnost. Konverzionna iskustva zato dobijaju pomešani, ali ne nužno i negativan odjek, i istorijski i lično gledano. Želimo da ih prevaziđemo, ali ne činimo to. Žudimo za njima, ali se bojimo da će biti neuspešna ili da su nam

nedostižna. Ona nas povezuju s našim gubicima, koji nas pak podsećaju i na izuzetne blagodeti i olakšice.

Žudimo za njima jer u njima vidimo nove prilike, a plašimo ih se jer u njima vidimo prisilu. Konverzionu iskustva koja, po definiciji, naizgled pružaju mnogo odgovora, ali isto tako u preobraćenoj osobi bude i mnogo novih pitanja. Preobraćeni su takoreći uvek provokacija za nepreobraćene, ali i obrnuto.

Šta je onda toliko loše u konverziji? Ako se osećate kao homoseksualac a ne želite to da budete, zbog čega je konverziona iskustvo neprikladno? Jedan odgovor bi mogao biti: seksualnost nije nešto što se može promeniti, to je iskrivljena slika onoga što seksualna želja jeste.

Što nas navodi na to da se zapitamo kako mi zamišljamo našu seksualnost – da li je to nešto što se može preobratiti i izmeniti, da li se seksualnost razlikuje od bezgrešnosti ili pogrešnog sistema vrednosti ili religije? Ako ne možemo da promenimo našu seksualnost, šta možemo učiniti u vezi s tim? (Frojd je, kao što ćemo videti, verovao da našu seksualnu želju i nagon možemo kanalisati kroz druge stvari i radnje, ali to podrazumeva samo pražnjenje nakupljene seksualne energije a ne i seksualno zadovoljenje.)

Šta mi zamišljamo da ljudi rade drugim ljudima kada ih preobraćaju pa se toliko plašimo i same pomisli na to? Jedan mogući odgovor bi bio: zamišljamo da su ljudi svojevoljno kolonijalizovani, potčinjeni, porobljeni i obeštećeni: zamišljamo da su redukovani do stanja bespomoćne potčinjenosti ali da toga nisu svesni, te potpuno nesvesni svog položaja i stanja svoje svesti, oni su srećni, žele tu situaciju, oberučke je prihvataju i traže. U ovom tumačenju konverzija je poput benigne verzije izluđivanja druge osobe, gubitka razuma, nemogućnosti sagledavanja stvarnosti: subjekat

i objekat konverzije su poput sado-mazohističkog para, u ritualnom transu – poput članova sekte koji tvrde da to nije sekta već velika životna istina. A šta možemo uopšte misliti o ljudskom rodu, kakva su to stvorenja ljudske životinje ako su tako prijemčivi i skloni (za razliku od drugih životinja) preobraćanju?

Jedan mogući odgovor bi bio da ljudi ne mogu da podnesu određene vrste frustracije, žude za određenom vrstom ljubavi ili odnosa, koji, kada ga pronađu, postaje njihov izvor života. Naša voljnost da budemo preobraćeni mera je naše uniženosti, ili naših potreba, ili naše izolovanosti, ili jednostavno toga koliko smo postali odvojeni od kulture u kojoj smo rođeni. Uistinu, šta mislimo o jeziku – jeziku koji je primarno sredstvo konverzije – ako on može imati takav uticaj na ljude (jezik je takođe i oruđe psihoanalize i drugih razgovornih terapija)? Mogući odgovor bi bio da, svesno ili nesvesno, mi jezik doživljavamo kao nešto demonsko. Mislimo da delamo pomoću reči, dok smo zapravo žrtve jezika.

Zato sama činjenica da uopšte postoji tako nešto – svejedno da li potiče iz jezika ili iz religije – kao što je „konverziona terapija“, koliko god ona sada bila diskreditovana, poziva nas da razmotrimo šta bi moglo da se dešava, u ovom slučaju u terapiji, ako to nije konverziono iskustvo; kakva konverzacija može toliko uticati na ljude, da li uopšte može doći do uticaja i promene – čak i onog željenog – bez konverzije? A to je, naravno, vid znatno starijih bojazni vezanih za retoriku, uverenja da ima nečeg zlokobnog u želji da ubedite nekog u nešto, ili tačnije da ubedite nekog tako što ćete ga na izvestan način razoružati. Kao da sve vrste ubeđivanja uključuju poražavanje sagovornika, kao da sve konverzacije u većoj ili manjoj meri sadrže element zavodačenja, i da bi pre svega trebalo da se plašimo sopstvene povodljivosti

(zamislite kakav bi ovo bio svet kada bi nam najveća želja bila da budemo zavedeni). Kao da reči u sebi nose izvesnu magiju koja koristi našu lakovernost i podmuklo vas navodi na pristanak. Sama reč „konverzija”, kada se podeli na dve reči „kon” i „verzija”, znači prevariti, obmanuti (na engleskom jeziku *con*).

Moramo razmisliti o tome šta sve iskreno ubeđivanje može nositi u sebi.

Mislim da je psihoanaliza najbolje opisana kao „vid iskrenog ubeđivanja”. Ili je to ono što psihoanaliza pretenduje da bude.